

ЗВАРОТ ДА ПАМ'ЯЦІ

Мы жывём па заветах продкаў,
часам нават не здагадваючыся пра гэта

— **Д**УХ творчасці ў народа існаваў, існуе і, перакананы, будзе існаваць. Без гэтага няма адчування паўнаты жыцця, — заўважае дырэктар музея стражытнабеларускай культуры Цэнтра даследаванняў Беларускай культуры, мовы і літаратуры НАН Беларусі Барыс ПАЗУКА.

Мы разглядаем вітрыны з побытавымі рэчамі, звяртаем увагу на сальнічку, якую вясковы майстар выразаў з дрэва ў выглядзе качкі...

— **А ці не абдзелены сучасныя дзеці: усё ж раней малыя раслі ў асяроддзі, дзе падобныя рэчы ствараліся рукамі тых, хто быў з імі побач?** — асцярожна цікаўлюся ў Барыса Андрэевіча.

— Сапраўды, гэта праблема, але я не хацеў бы абгуляць і катэгорычна заяўляць, што мы ўсё страцілі. Трэба разумець, што мы жывём у атачэнні іншых з'яў, прадметаў, рэчаў, ладу жыцця. У нас пачынае дамінаваць гарадская, а не вяскова-вая культура. Хоць для беларусаў вясковае жыццё заўсёды было на першым месцы. Раней нават арыстакратычныя маёнткі знаходзіліся не ў гарадскім, а ў прыродным асяроддзі, паблізу тых фальваркаў, дзе жыло простае насельніцтва, вырошчваліся ўраджай. Можна згадаць і пра звычай, які атрымаў назву «дзядзькаванне», калі дзядзька з багатай сям'і разам з ахмістрыняй, якая яе апякала, а хлопчыка — з камердынерам, звычайна вайсковым чалавекам, адпраўлялі ў сельскія сем'і. І хлапчук, нягледзячы на тое, што ў сталым узросце будзе гаспадаром рознага добра, якое ацэняць у мільёны, павінен быў ведаць першааснову. Яго маглі пакласці спаць на саломе, на лаве, ён гуляў у тых ж гульні, што і вясковыя дзеці, спасцігаў асновы сялянскага побыту. Але цывілізацыя развіваець

вялікая справа. Абвясчэнне пэўнай тэмы фарміруе аўру, уплывае на падзеі, якія адбываюцца не толькі ў сферы культуры, але і грамадска-палітычнай. І галоўным дэвізам у кожны з такіх гадоў становіцца зварот да памяці. Людзі пачалі шукаць адказы на пытанні, што такое «малая радзіма», «гістарычная памяць»? Напрыклад, мінулы год падвёў нас да таго, каб мы задумаліся пра падзеі, якія адбываліся і ў старажытнасці, і ў XIX стагоддзі, і ў савецкія часы. Глядзіце, як вырасла цікавасць да беларускіх арнамантаў, да сімволікі, няхай і прыдуманай у наш час, якой надзяляюць тыя ці іншыя элементы.

— **Але калі б не гэтае новае «прачытанне» сучаснікамі народных узораў, можа, такой цікавасці да народнага касцюма і не ўзнікла б?**

«Нельга выхаваць грамадзяніна, працаўніка, выдатнага інжынера ці педагога з чалавека, які жыве без такой памяці, без думак: а што скажуць пра мяне людзі. Вось яно, адчуванне міру і ладу. І ў гэтым годзе мы павінны стаяць за тое, каб мір быў ва ўсім — нашым жыццём, поглядах, эмоцыях, пачуццях. На жаль, з развіццём новых тэхналогій паступова нам прывіваюцца нейкія іншыя каштоўнасці. Праз розныя элементы — адзенне, вечарынкi, фільмы. Часам за прыгожай абгорткай мы атрымліваем і вельмі небяспечныя пасылы».

традыцыю. Памяць і зварот да жыцця продкаў, шанавання каштоўнасцяў, якімі яны жылі, аб'ядноўваюць нацыю. А што для беларусаў заўсёды было галоўным: мір і лад у сям'і, паміж бацькамі і дзецьмі, старэйшым і маладым пакаленнямі, паміж суседзямі, мір на нашай зямлі. Паспрабуйце згадаць з урокаў гісторыі, ці праяўляла калі-небудзь Беларусь нейкую варожасць у адносінах да іншых народаў? Не знойдзеце такіх прыкладаў.

— **Калі чалавек аздабляе сваё жыццё прыгожымі рэчамі, выбірае самыя маляўнічыя куткі для пабудовы сядзіб і палацаў, разбівае каля іх цудоўныя паркі і кветнікі, сваім дзецям з маленства прывівае любоў да зямлі, ці могуць у яго нашчадкаў узнікаць іншыя думкі, акрамя як падымаць свой край і рабіць яго прыгажэйшым?**

— Разважаючы з пазіцыі вучонага, які займаецца вывучэннем матэрыяльнай культуры, у тым ліку арыстакратыі, помнікамі сакральнага мастацтва, хачу сказаць, што не ведаю прыкладаў, калі б у нейкіх

казалі, што мужчына — галава, а жанчына — шыя.

Пачытайце радкі са статуаў ВКЛ. Там асобная група артыкулаў была звязана з абаронай жанчыны і яе дзяцей ад усяго: ад злых людзей, ад вар'ята-мужа, ад незразумела трактыванага закона. Была тая частка маёмасці, якая перадавалася жанчыне як пасаг. І яе муж не меў права на гэта пасягнуць. У нас зараз існуе так званы мацярынскі капітал. Але яшчэ ў XVI—XVIII стагоддзях існавала паняцце мацярызны — якраз таго капіталу, які жанчына прынесла ў новую сям'ю, і толькі яна магла яго перадаць сваім дзецям. А мы нават не задумваемся, што жывём тымі ж каштоўнасцямі.

— **Атрымліваецца, культура з'яўляецца падмуркам для развіцця грамадства?**

— Паглядзіце на нашы традыцыі этыкету, як мы сябе паводзім, на што арыентуемся. Часам бабуля ўшчувае непаслухмяных унукаў: «Бачыў бы вас дзед». Гэта пасыл да нашых продкаў, асуджэнне ад іх і ад суседзяў — найвышэйшы суд. Этыкет — таксама частка нашай памяці. Яе нельга прывіць прышчэпкай ці лозунгам. Гэта павінна быць у ладзе жыцця. На святочны каляндны стол мы кладзем сена ці салому — тое, што вырасла на лузе, было сабра на працавітымі людзьмі. У такіх дзеяннях нашы продкі закладвалі глыбокі сэнс. На свята мы наліваем кілішак гарэлка і кладзем на яго лустачку хлеба — для нашых прашчураў, якія назіраюць за намі. Гэта зноў памяць пра мінулае, і яна арганічна ўваходзіць у наша жыццё. Нельга выхаваць грамадзяніна, працаўніка, выдатнага інжынера ці педагога з чалавека, які жыве без такой памяці, без думак: а што скажуць пра мяне людзі. Вось яно, адчуванне міру і ладу. І ў гэтым годзе мы павінны стаяць за тое, каб мір быў ва ўсім — нашым жыццём, поглядах, эмоцыях, пачуццях. На жаль, з развіццём новых тэхналогій

паступова нам прывіваюцца нейкія іншыя каштоўнасці. Праз розныя элементы — адзенне, вечарынкi, фільмы. Часам за прыгожай абгорткай мы атрымліваем і вельмі небяспечныя пасылы. Многія фільмы і рэчы прапагандуюць культ насілля. Мы, як вучоныя, займаемся і пытаннямі культурнай бяспекі. Проста забаронай на пэўныя фільмы і з'явы тут нічога не вырашыш. Мы павінны фарміраваць у нацыі той ген, той антывірус, які будзе выстаўляць заслону адмоўнаму ўплыву.

— **Традыцыйная культура, дзе з кожным абрадам праз пакаленні перадаваліся пэўныя ідэі, каштоўнасці, можа фарміраваць такі імунітэт? Магчыма, яшчэ ў дзіцячым садку пры знаёмстве малых з абрадамі, рамёствамі, арнамантамі можна вучыць іх разважаць, выбіраць: што добра, а што — дрэнна?**

— Так, і вывучэнне традыцый — гэта незвычайна шырокі абсяг для спазнання. Напрыклад, чаму ў нас у такой пашане ручнік? Гэта не толькі побытавая рэч, каб выціраць рукі і твар — ён выконвае многа розных функцый, выкарыстоўваецца ў абрадах. Чаму не проста тканінай, а ручніком упрыгожвалі выяву Маці Божай і святых? Чаму самае дарагое, хлеб і соль, неслі на ручніку? Чаму ручнік з'яўляўся ўвасабленнем здольнасці, годнасці, вартасці маладой дзяўчыны, якая выходзіла замуж, паказвала, якая умее ткаць і вышываць? Хіба не цікава знаходзіць адказы на гэтыя пытанні? Ва ўсім закладваліся добрыя ідэі. Тую ж папараць-кветку на Купалле шукалі дзеля шчасця, дзеля міру, дзеля згоды. Увесь лад жыцця быццам падводзіў чалавека да засваення памяці. Дзеці бачылі, як бацькі працавалі і сустракалі святы, і разумелі, што ім таксама трэба так рабіць. Нашы продкі фарміравалі і назапашвалі памяць, якая перадавалася ў звычай, абрадах, казках, песнях, матэрыяльных формах.

Алена ДЗЯДЗЮЛЯ.

ца па сваіх законах. Традыцыйную культуру, народную, ці звязаную з жыццём арыстакратыі, нельга проста ўзяць, рэаніміраваць і тое, што адбывалася ў XVIII—XIX стагоддзях, прыўнесці ў наша жыццё. І тут ёсць небяспека забыцця. Палітыка дзяржавы якраз накіравана на тое, каб захавалі традыцыйную народную культуру. Важна, каб яна арганічна, цэльна ўваходзіла ў сучасную сістэму каштоўнасцяў. Тут ёсць мноства праблем. Традыцыйныя строі не пачынаюцца як на фестывалях і святах народнай культуры. Але цяжка ўявіць, што людзі, апранутыя ў падобныя ўборы, з'яўцаца, напрыклад, у метро ці офісе. Гэта будзе выглядаць ненатуральна, штучна.

— **Як зрабіць, каб інфармацыя, якую мы «счытваем» у музейных вітрынах, працах вучоных, уваходзіла ў наша паўсвядзённае жыццё?**

— Тут можна адзначыць традыцыю абвясчэння года пад пэўным дэвізам, дзякуючы чаму робіцца

помніках, у касцюмах, тканінах, побытавых рэчах нашых продкаў праяўляліся вобразы і сімвалы адмоўнага. Сялянскае жыццё ўвогуле не вымагала людзей займацца вайскавай справай. Гэта была выключна мірная, стваральная праца. У арыстакратычным асяроддзі існавала пэўная доля ўсведамлення, што мужчыну родам заклікана заступіцца за слабага. Калі мы глядзім на народныя касцюмы, перад намі паўстаюць вобразы цнатлівай дзяўчыны, годнай кабеты, мужчыны, які дбае пра згоду ў сям'і, пра дастатак. А возьмем арыстакратычны касцюм. Перад намі будзе мужчына-заступнік, які аберагае свой род, сваіх бацькоў і дзяцей, сваю жонку, наогул усіх жанчын. Успомніце касцюм, у якім адкідныя рукавы закідваліся на плечы (так званыя «вылётны»). На поясе вісела шабля. На галаўным уборы магла быць каштоўная брошка, прышпільвалася сакалінае пярэ. Павязваўся случкі пояс. А цяпер уявіце, як такі чалавек выглядаў у паланэзе, калі кланяўся жанчыне, цалаваў ёй руку. Вось ён нахіляецца да жанчыны, рукавы і канцы пояса апускаюцца долу і нават пярэ на шапцы кланяецца жанчыне. Арыстакраткі былі вартыя сваіх мужоў, бацькоў. Калі мужчыны былі на вайне, выступалі ў ролі заступнікаў сваёй дзяржавы, жанчыны дакладвалі ім пра справы ў гаспадарцы, пісалі, якім варты заняцця рамонтам. Яны не толькі клапаціліся пра сваіх дзяцей, але і дбалі пра будучыню. Пасля маглі ісці радкі пра тое, як жанчыне не хапае падтрымкі мужа, яго шчырасці і сілы. Такія ж лісты мы можам пачытаць і ад жанчын 1941—1945 гадоў. Гэта ўласціва славян. Роля жанчыны заўсёды была высокай. Нездарма